

УДК 7.75.7.01/09 (Л.Бокотей)

Ліанна **Бокотей**

кандидат педагогічних наук, викладач
Закарпатського художнього
інституту

Закарпатське візуальне мистецтво – живописна мова трансавангардиста Ловранта Бокотей

© Бокотей Л., 2016

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.51646>

Анотація. У статті описується закарпатський живопис ХХІ ст., який демонструє невпинні пошуки митців нових, відповідних часові зображальних засобів, що сформували історично дві тенденції. Розглянуто художній аналіз живописної мови трансавангардиста Ловранта Бокотей. Розшифровано окремі постмодерні поняття. У художній діяльності Ловранта описуються окремі періоди та пояснюється творча формула художника, яка має аббревіатуру «МІМІКА».

Ключові слова: авангард, трансавангард, трансгресія, етичний вимір, естетосфера, космізація.

Художникам завжди було про що розповісти на своїх полотнах, а нині вони мають безліч можливостей для реалізації творчих задумів, адже цьому сприяють пленери, виставки, вернісажі, перформанси, інсталяції, гепенінги, але розповідають кожний неповторною манерою письма.

Закарпатський живопис ХХІ ст. демонструє невпинні пошуки митців нових, відповідних часові зображальних засобів. При цьому калейдоскопічному відтворенні закарпатський живопис має історично дві тенденції: 1) подальший розвиток реалізму класичного мистецтва, удосконалення і пошук нових форм виражальності у межах цього художнього напрямку; 2) пошуки принципово нових засобів художньої виразності, що привели до появи культури постпостмодернізму.

У контексті всесвітньої історії живопису реалістична тенденція, тобто класичне зображення, має свої закони, методи від-

творення, де розмежувальною лінією є рамка полотна: це правильність композиційної побудови, розташування кольорових співвідношень, тобто грамотна техніка виконання.

Далі відбулася трансформація відображення реальності, яку ми називаємо імпресіоністичною, де межею рамки є сам мазок: ілюзія світла й повітря, вібрація, що досягається за рахунок дрібних роздільних і контрастних мазків. Імпресіоністи не змішували фарби на палітрі й отримували потрібний колір шляхом правильного накладання їх на полотно. Зокрема, І. Труш підкреслював: «Імпресіонізм, се перший тер-мін, що приплив до нас із заходу і був немов синонімом малювання якими фарба-ми, коли властиво суть його лежить не конечно в яскравості, а більше в технічній розв'язанню і переведенню вибраного сюжету» [3, с. 143] (пуантилізм-крапка або дивізіонізм-розділення). Наступною трансформацією є авангардизм — граничною межею якого є безмежність.

Саме 2014 року минуло рівно 100 років з моменту завершення першого періоду авангардизму. Особливістю авангарду є не тільки прагнення до розриву з художньою традицією академізму, його образною системою та виражальними засобами, але й активний, «революціонізуючий» протест, який потребує переоцінки духовних цінностей і нового сприйняття та бачення світу. Ці риси дають можливість вважати, що авангард є «метаісторичним явищем», яке закономірно повторюється на різних історичних етапах розвитку мистецтва. Під загальною назвою «Авангардизм» об'єднано різні мистецькі течії — кубізм, фовізм, експресіонізм, абстракціонізм, футуризм, дадаїзм, сюрреалізм та ін. Духовні засади авангардистів у художній практиці часто поєднуються із соціальним протестом проти вад дійсності, її вже усталених цінностей, клішованої масової культури та культу «академічної краси», відкрито й різко проголосили про розрив з класичними традиціями [1].

Авангард — це передусім тривала відповідальна праця з виявлення засадничих передумов сучасності, розкриття таємного змісту життя, переосмислення минулого. Авангард прагне створити не просто тривале, а завжди існуюче.

Сутність авангарду неможливо висловити засобами старої естетики з її категоріями "прекрасного, піднесеного, героїчного". Мистецтво авангарду прагне розкрити сутність світу, самопі-

знання людини, претендує на діяння, що закладає підвалини історичних світів, пропонуючи для цього новий понятійний апарат. Завдяки зусиллям П. Пікассо, В. Кандинського, К. Малевича, теоретика-конструктивіста В. Татліна мистецтво змінило свою мову та запропонований у новому мистецтві сенс художнього створення. Авангард усупереч художньо-образній живописності класичного мистецтва започаткував знакове мистецтво, де знак виражає значення і зміст відображуваного. Інша образна система авангардизму передбачає цілу не лише художніх, а й позахудожніх критеріїв: соціальних, історичних, психологічних, природничо-наукових тощо. Для авангардизму не має значення критерій прекрасного. Краса в цьому мистецтві може бути наявною, а може бути відсутньою взагалі. До того ж, від цього нічого не додається, не змінюється на гірше [2].

Авангардне мистецтво народжує не політичний мітинг, демонстрацію чи бунт, а створює і розігрує перформанс на ці теми. Художньо перетлумачує весь світ політичної міфології, його штампи та схеми.

Авангард — це завжди життєнастрій, активна експансія назовні, перевлаштування життя, тому він дуже оптимістичний, життєствердний. Тільки оптиміст може претендувати на можливість описати неописуване, вийти за межі раціонального. Авангард ірраціональний і водночас докорінно раціоналістичний. До того ж, ці два моменти не піддаються у ньому розмежуванню. Митець авангарду прагне до влади над магією підсвідомого шляхом систематичного вивчення несвідомо уживаних мистецтвом прийомів впливу, але водночас він сам творить у владі підсвідомого, ірраціонального [5].

Авангард початку ХХ ст. був утопічним, ідейним, намагався позитивно зобразити якісь вищі еманції Духу, першоджерела та перебудувати на їхній основі світ у космічному масштабі.

Уже близько 30 років у Києві існує інституційно захищений національний варіант «трансавангарду» — це художня течія, що є універсальною (трансісторичною) і претендує на статус саме «сучасного» (contemporary) мистецтва. Точніше, трансавангард позначає певний особливий стан мистецтва, яке перебуває між авангардом і ще «чимось», що зараз попереду, тобто між минулим і теперішнім, у ситуації «post».

Український трансавангард — явище відносно молоде. Його

повноцінну історію ще не написано. Проте серед сучасних українських художників є постаті, без сумніву, легендарні. В Україні в естетиці трансавангарду працювали О. Голосій, А. Савадов, О. Ройтбурд, І. Кожухар та ін.

Одним з яскравих представників «трансавангарду» на Закарпатті є Ловрант Бокотей, який, долаючи й одночасно розвиваючи традиції «історичного авангарду» початку ХХ ст., створює синтез художніх епох і стилів — так званий «мультикультуралізм». Перебуваючи у трансісторичній парадигмі мислення й візії світу, актуалізує всю духовну історію людства, і надто модернізує культурні феномени й артефакти в художньому контексті. Його засаднича особливість — полістилізм, взаємне накладання розмаїтих стильових домінант. Виникає феномен «інтертекстуальності», коли різноманітні тексти мистецтва, стикаючись один з одним, утворюють нове художнє ціле зі стильового кодомовного «пограниччя». У творчості художника поширюється «номадизм» — перетворення митця й реципієнта у «кочівника», який вільно мандрує по всій території історії мистецтва.

Ловрант Бокотей органічно поєднує класичні, модерні й постмодерні прийоми творчості — міметичні, експресивні, синергетичні, симуляційні. Виникає «асамбляж» методів художньої творчості, митець намагається показати нікчемність і величність життя. Відбувається спроба синтезувати в процесі творчості різні починання, формуючи новий погляд на предмет — об'ємний, повний, емоційно насичений. Художник пропонує завойовувати простір і час майбутнього, не орієнтуючись при цьому на будь-які вказівки. Він не знав жодних правил поведінки в цьому відкритому йому майбутньому, над ним не тяжіли норми та зразки просто рвався до нового, не знаючи при цьому ні шляху, ні орієнтирів.

Мистецтво Л. Бокотей пройшло випробування часом — радянська влада забороняла його твори, тому Ловрант малював картини в голові. Вільно розмовляти на полотнах він зміг тільки 1988 р. Саме в цей час відбувся вибух накопиченої часом мистецької експресії, яка триває й досі.

У художній діяльності митця можна провести паралелі окремих періодів, виділити фрагменти, які по при всю неординарність і полярність мають тісне поєднання.

Багатофігурні композиції, які визначають спалахом блискавки розмаїті людські долі, демонструють першу характерну групу.

Важливо зазначити, що всі ці композиції аж ніяк не фрагментарні, не повчальні в моральному сенсі, не крикливі, — швидше за все це єдність доленосних величних явищ, у яких відображення фігур сповнені енергією вищих відтворень, спонтанно переміщуються, спілкуються в паралельних — почуттєвих вимірах цінностей. Ці картини — це романи Л. Бокотей «Колесо фортуни», «Квантовий скачок», «Ярило в мегаполісі». У цих картинах художник користується асоціативною конструкцією композицій з почерговим представленням важливості кожної фігури.

Миттєво проявляються деталі архітектури та фігур. Маленькі фігури скомпоновані у великі, охоплюючи форми. Перспектива то розгладжується, то розділяється прошарками або вихлюпує закритою кривою. Злиття елементів вирішується примхливою логікою картинного бачення (візії).

Картини «Крах комунізму» (1994), «Око Боже» (1994) дають у сублимації вражаюче бачення всього того, що пережило людство впродовж своєї історії.

Друга група утворює символічно-знаково-насичені композиції, в яких експресивне фігурне зображення збагачується виразною силою плями атмосферної форми («Голограма» (1990), і ті картини, на яких початкові конфігуративні форми створюють фігурні предметні асоціації, точніше мотиви, перш ніж, візуально стати напрочуд конкретно фігурою, перевтіленою абстрактною формою. Точніше кажучи — глядач бачить безперервний внутрішній рух у картині під час огляду («Дромадер», 2002).

Третю групу складають картини, які можна зарахувати до мистецтва жестів, іноді ташистичного, іноді каліграфічного, чи одночасно використовуючи обидва методи зображення — «Зимня обитель», «Язиката Хвеська». Остання є картинною фігуральною категорією. Результати мистецтва жестів – «живопис дії» — художник вбудовує у фігурні композиції, у багатофігурні хроніки долі («Від Адама до наших днів...»).

З точки зору формальної побудови образу, використовуючи певні «категорії споглядання», можна позначити трансформацію ментально-естетичних принципів зображальності: замкнена форма — у відкриту форму, лінійність — у живописність, площина — у глибину. При відтворенні нових візуальних принципів художнього світосприйняття народжується поліперспективність образу, як характерна риса художника.

Трансавангард у Л. Бокотея — це трансгресія стилю, тобто межове переступання, екстрерумний прорив культурних норм і стандартів. Сучасна зміна способів сприйняття і почування, розуміння і переживання призводить до кардинальної зміни художньої мови, усієї іконосфери. Принцип трансгресії вказує на те, що без світоглядної динаміки образності, естетичної змінності чуттєвих відносин немислима історія вселюдського духу, розвиток універсальної культурної свідомості в її смислово багатстві та перманентному різноманітті. Сама етимологія вказує на його зв'язок з порушенням міри, виходом за межі, переступанням порогу дозволеного чи загальноприйнятого. Таким чином метод живописця наділяється широким філософським, категоріальним сенсом, означаючи рух, перехід, прорив за наявне буття. Звичні традиції, життєві стандарти та стереотипи замінюються незвичлими, протиставляються як архаїчні, «старомодні».

Метод Л. Бокотея має і етичний вимір. З точки зору дієвої моралі, а не «безсилля в дії», моральний вчинок — то є певне «переступання» через самого себе, через наявні умови та обставини, через інстинкт життя. Як це не парадоксально, але моральна дія інколи потребує «злочину» проти себе, тобто самопожертви заради інших. То є справжня моральність, «гуманізм дії», а не думки, наміру чи ідеалу. То є етика вчинку.

Естетичні вчинки закладені в духовно-чуттєвих особливостях творчості, у образній специфіці мистецтва. Художня творчість є неможливою без взаємодії митця і світу у формах переживання, уяви, фантазії, мрії, інтуїції, асоціативного мислення тощо. Художні образи мають не тільки елементи відображення, але й потужний заряд антиципації — передбачення майбутніх або ідеально можливих станів. Сам процес творчості в мистецтві моделює духовний прорив людства до нових ментальних і перцептивних систем.

Здійснюється прорив з конкретно-історичних або субкультурних сенсів у сферу загальнолюдських культурних пріоритетів. Недарма проблематика трансавангарду так чи інакше співзвучна з ідеями космізму, універсалізму, «вселюдськості». З творчістю Л. Бокотея пов'язана трансгресія у «понад-людське», де митець виступає як творець, а мистецтво розуміється як теургія.

На зламі ХХ – ХХІ ст. людство зустрілося з проблемами, від вирішення яких залежить доля цивілізації. Ці проблеми прийнято

називати глобальними — усезагальними, поширеними на всю планету. З цього приводу Л. Бокотей не раз замислювався, що весь світ єдиний, формується тенденція космозації, тобто розуміння загальної (космічної) єдності людини та навколишнього природного середовища. Характерні риси при взаємопроникненні й трансформації культур — дух демократії та громадянського суспільства, динамізм, орієнтація на новизну, утвердження гідності й поваги до людської особистості, ідеали волі, рівності, толерантності.

Метою творчості Л. Бокотей є осмислити, особливе світобачення естетосфери ХХ ст., передати його ексцентризм у адекватних трансавангардистських формах. Але оскільки світобачення — це гранично ексцентричне, митець часто-густо відчуває себе еквілібристом у естетосфері творчості, котрий у пошуках образу чи символу ніби йде по натягнутому над усім світом канату. Багатогранне буття й мозаїчна свідомість художника відкриваються то одним, то іншим аспектом художнього плюралізму. У його творчості органічно поєднані та взаємо доповнені в системі формального мистецтва фігурація з не — фігурацією, символізм, метафоризм з колоризмом, асоціативна візуальність із знаковими константами. Поліфонізм склався в наслідок індивідуальної реалізації та інтерпретації художнього образу та самопізнання. Як би не різнилися творчі етапи, фази, операції, як би не змінювалося співвідношення свідомих і позасвідомих, логічних та інтуїтивних механізмів творчого осяяння (інсайт), для останнього завжди є характерним головне: перетворення досвіду, модуляція світобачення, «переборення сприйняття».

Зокрема, народження нового — це, мабуть, найпотаємніший і водночас найсуттєвіший момент творчості. М. Гайдегер, наприклад, бачив у творчості перетворення всіх аспектів світовідношення, прорив («за-скок») від банального до оригінального, від тривіального до неординарного, від вульгарного до одухотвореного. «Творіння вводить нас у розверстість суцього, виряджаючи нас із середовища звичного» [4, с. 301]. У творчому акті переборюється явне і звicle, досягається невірoгiдне й безпрецедентне — здійснюється трансгресія.

На нашу думку саме трансгресія і є загальним принципом творчості у Л. Бокотей, алгоритмом переходу від старого до нового. Адже через трансгресію відбувається порушення стандартної міри, вихід за нормативні межі, подолання звичних досягнень. У

трансгресії здійснюється перехід від рутинних, клишованих ставнів до творчих, нередукованих.

Митець немов видобуває зі свого «Я» ті ціннісні та смислові шари, які здавались неіснуючими чи забороненими. Невипадково Е. Дега одного разу вигукнув, що картину треба писати з таким саме чуттям, з яким злочинець здійснює злоєрадіжку. Митець «викрадає» для людства такі «сховані» реалії, які природа, суспільство та людська психіка ніколи добровільно не віддають. Інтроєкція спрямовує хрест творчості на «прозоріння-у-себе». Будь-який творчий «злочин» тут дістає вибачення.

Зробивши висновок про художній метод Л. Бокотея сьогодні, окреслюємо формулу, яка має абрєвіатуру «МІМІКА». Міміка обличчя людини — дуже цінне джерело інформації. За нею ми можемо визначити, які емоції відчуває людина (гнів, страх, смуток, горе, відраза, радість, задоволення, здивування, презирство), так і творчість Л. Бокотея є багатогранною і дозволяє виявити досить тонкий характер його натури, а саме:

Медитація — процес самозаглиблення з метою самовдосконалення, при якому митець залишається на самоті зі своєю свідомістю.

Інтуїція — здатність митця у окремих випадках несвідомо, чуттям схоплювати істину, передбачати, вгадувати щось, спираючись на попередній досвід, знання, чуття, проникливість, здогад, передчуття, шосте чуття.

Модулі — це частина будь-якої картини. Зазвичай модулі виконують одну певну задачу в більш великих системах і можуть бути взаємозамінні, у них є нескінченність підходів і комбінацій.

Інтеграція — поєднання, взаємопроникнення. Це процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле. Процес взаємозближення й утворення взаємозв'язків.

Конструкція — «разом», «з» і «будувати» в картині позначають побудову художнього ціле, спосіб взаємного об'єднання окремих частин, мається на увазі весь комплекс внутрішніх взаємозв'язків між окремими частинами та елементами художнього цілого в прямій залежності від їхнього загального призначення.

Адаптація — це процес пристосування.

Кінцева мета творчості Л. Бокотея формується під знаком безкінечної реальності чи реальної нескінченності. Словом, Л. Бокотея бачить мистецтво одночасно безмежно різноманітним

за формою і єдиним у своєму людському змісті, створив точку огляду на 360°. По суті, світ його творів є двоїстим, у ньому співіснують уявний світ і «справжнє» життя, причому перший виявляється більш реальним, ніж другий. Навіть творче «Я» в художньому поданні є нікчемним, випадковим і примарним поряд з автономним механізмом самої творчості.

Замість висновку хочеться завершити словами К. Малевича з його статті «Державникам від мистецтва»: «Потрібно напружити всю волю, енергію, щоб через прірву минулих культур витягнути нову форму. Коронуйте день новою свідомістю, оскільки світ його більший і яскравіший від сонця. Геніальність не в тому, щоби передати якомога правдивіше епізод і прикрасити картину. Наша геніальність — знайти нові форми сучасного нам дня. Щоб наше обличчя було печаткою нашого часу».

1. Національна культура в сучасній Україні. — К. : Асоціація «Україна», 1996. — 336 с.
2. Оніщенко О. Художня творчість: проект неklasичної естетики / О. Оніщенко. — К. : Інститут культурології Академії мистецтв України, 2008. — 232 с.
3. Труш І. Нові напрями в малярстві // Львівський науковий вісник. — 1899. — Т. V. — Кн. 1-3. — С. 143.
4. Хайдеггер М. Исток художественного творения / М. Хайдеггер // За-рубежная эстетика и теория литературы XIX – XX веков. — М. : Изд-во МГУ, 1987. — 301 с.
5. Цибій. І. Декілька слів про модернізм / І. Цибій. — К. : 1999.

ANNOTATION

Lianna Bokotey. Visual Arts of Transcarpathia — a pictorial language of a transavangarde artist Lovrant Bokotey. The article describes Transcarpathian Painting of the XXI century, which demonstrates the relentless search of the artists for new, contemporary expressive means, that historically formed two trends. The artistic pictorial language of transavangarde Lovrant Bokotey is analyzed in the researched. A decoding of some postmodern concepts is given here. Some periods in the art of Lovranta is being described and the artist's artistic formula is being explained, which is abbreviated as "MIMIKA".

Keywords: vanguard, transavantgarde, transgression, ethical dimension, asthenosphere, cosmization.

АННОТАЦІЯ

Лианна Бокотей. Закарпатське візуальне мистецтво — живописна манера трансавангардиста Ловранта Бокотей. В статті описується закарпатський живопис ХХ в., демонструє неустанні пошуки художників нових, відповідуючих часу образотвірних засобів, сформували історично дві тенденції. Розглянуті художественний аналіз живописного мови трансавангардиста Ловранта Бокотей. Розшифровано окремі постмодерністські поняття. В художественній діяльності Ловранта описуються окремі періоди і пояснюється творча формула художника, яка має абревіатуру «МІМІКА».

Ключові слова: авангард, трансавангард, трансгресія, етичне вимірювання, естетосфера, космізація.